

Fausto Kiršos „Tolumos“

Sruoga—Kirša—Putinas yra trys amžininkai, trys lyri-
kos šulai, kurie visi trys sudaro organišką literatūrinės veik-
los vienetą.

Sruoga pasuko naujos lyrinės formos ieškoti. Formos
rūpestis jo kūryboj persvėrė turinį. Kiršos poezijoje persvėrė
rūpestis nauju turiniu, pergyvenimu. Viduryje tarp jų galima
įžiūrėti Putiną, išlaikantį pusiausvyrą tarp turinio ir formos.

Sruogos formoje skambėjo muzika, persverdama
vaizdą. Kiršos poezijoje forma pasirodė lyg monumentali
architektūra, paskendusi miglose, temdančiose architektū-
rinio pastato spalvas ir linijas. Putinas mėgino išlaikyti pusiau-
svyrą tarp vaizdo ir muzikalumo, tarp spalvos ir linijos, tarp
emocijos ir intelekto.

Sruogos poezija rodės lyg širdies žaismas. Kiršą įsivaiz-
duoji jo poezijoje kaip aukotoją su visa aukos rimtimi. Putinui
poezija — tai skausmingas būtinumas atverti nuosavą širdį,
kad jai palengvėtų.

Kai Sruoga ėmėsi dramos, joje rodė karalius, kunigaikš-
čius, riterius, su pasiskonėjimu nutraukdamas juos nuo
didybės pjedestalo į žmogiškojo banalumo lygį. Kai Kirša
ėmėsi „Pelenų“ ir matė žmogiškojo banalumo ir menkumo

žymes, palietusias Lietuvos žmones, jis sielojosi ir pranašo balsu šaukė juos kilti į žmogiškąjį taurumą. Kai Putinas epe vaizdavo žmogų, jis rodė su skausmu žmogaus nusileidimą iš aukštumų į žemumas, iš principų pasaulio į žmogiškojo vidutinumo laipsnį.

Senoji formulė „tezė — antitezė — sintezė“ atrodo geriausiai tinkama šiems trim poetams schematinti.

Pirmasis iš jų — Sruoga — jau išsijungė iš gyvųjų kuriančiosios eilės. Putinas, kaip ir jo vaizduotas žmogus, priverttas dar žemiau leisti nuo principų plotmės, nuo savųjų įsitikinimų ir skausmingai jungtis į gyvenimo banalybės apšaukimą principais, demonizmo vainikavimą viešpačio karūna. Putinas jau nustoja buvęs kūrėjas, nes jis nebeturi kūrybos laisvės. F. Kirša nebeturi fizinių kūrybos sąlygų, bet jis tebeturi bent vieną iš moralinių sąlygų — laisvę — ir šios sąlygos užteko, kad atsirastų *Tolomos*.

Perskaitai knygą, užverti ir stengies susivokti, kuris ar kurie eilėraščiai labiausiai patrauks dėmesį, kurie sudarys viso rinkinio ar jo skyrių branduolį — tokiu metodu didžiuliam Kiršos *Tolumų* rinkiny sustoji prie „Laiško obelaitėms“. Čia sutelktas pats gerasis ir tikrasis Kirša su patrioto tremtinio jausmu: tėvynės meile, ilgesiu, viltimi. Su tais pergyvenimais Kirša reiškiasi visame pirmame skyriuje. Su jais kartojasi ir kituose dviejuose. Tai pergyvenimai ir visų tremtinių poetų. Bet jeigu dažnai atsitinka, kad šis dabar nuoširdžiausias ir švenčiausias jausmas nevirsta nuoširdžia ir įtikinančia poezija, tai apie „Laišką obelaitėms“ to negalima pasakyti. Jame žavi pergyvenimo įtikinąs nuoširdumas, tikrumas ir išraiškos konkretumas bei naujumas. Pergyvenimo nuoširdumas ir tikrumas kyla iš to, kad eilėraštyje prašneka ma ne apskritai lietuvių širdimi, bet širdimi lietuvių, susijusio su tam tikra aiškia profesija, pririšančia žmogų prie labai konkrečių tėvynės kampelių... Čia, būtent, yra ūkininko meilė ir ilgesys savo gyventam kampeliui. Jo psichologijai

prašneka ne abstraktūs tėvynės, tėviškės terminai, bet ūkininkiškos konkretybės. Eilėraštyje ir žavi tas gerąją prasmę naivus, jaukus intymumas tarp mylinčios pasiilgusios širdies ir paliktojo kempelio; žavi to pergyvenimo išraiškos konkretumas, su kuriuo atminime iškyla tolimoj paliktųjų namų vaizdai: obelaitės, klevai, skylėtom sienom vežiminė, klotimas, po kurio skvernais skylėtais šimtai žvirblių ir blezdinčių perėjo, ir tt. Laikas paliktųjų namų vaizdus ne nuplukdė, bet priešingai: išryškino, sukonkretino, kiekvieną jų įprasmino ir susiejo bendrais visumos ryšiais. Eilėraštyje žavi autoriaus mokėjimas sukurti jaukią idilišką laisvo gimtojo kampo nuotaiką, o taip pat mokėjimas įvesti į ją skaudžius šešėlius, kurie disonansu pritemdo idilės šviesą, meilę paverčia skausmu... Cituoti reiktų kiekvieną strofą, ir kiekviena jų leistų pajusti, kaip tėvynės meilė buvo ir tebegali būti amžinai gyvas tikros poezijos šaltinis.

Tarp eilėraščių, iškeliančių poeto atsiminimuose Lietuvos vaizdus, sustojam dar prie „Smūtkelio“, kuriame „aprašomas“ dievdirbys, „smūtkelį“ bedrožias. Tas rūpintojėlis, kurį talentingai yra įvedęs Putinas į lietuvių poeziją, Kiršos yra paliestas visai kitu aspektu. Mažame kūrinyje Kiršos nuostabiai yra sukondensuotas liaudies kūrėjo kūrybinio akto subjektyvus, objektyvus ir socialinis atžvilgis. Čia sutelkiami tie akstinai, kurie davė kūrėjui pergyvenimo (kančia dėl sūnaus išvežimo į Sibirą!); sutelkiamas pats kūrėjo pergyvenimas kūrybos proceso metu (gaivališkas savo sielvarto perdavimas drožiamam medžiui); sutelkiama sukurtojo kūrinio socialinė prasmė (iš širdies kilusio kūrinio stebuklinga veikmė visuomenei ir pačiam kūrėjui!). Tas gilus ir platus turinys yra susiradęs ekspresyvią išraišką, nelyginant Galdiko deginančios spalvos.

Norėtum sustoti dar prie gamtinių eilėraščių „Pavasaris atėjo“, „Rudens Lietuvoje“, „Pavasaris“ ir kt., kuriuose Kirša rikiuojasi į tos rūšies pavasarinę poeziją, kaip Putino „Pava-

sario paradas“ ar Binkio pavasarinė lyrika: su lengva, žaidžiančia, vėjinga, dinamiška nuotaika, su miniatiūriniu drąsiu vaizdingumu. Kirša juose suranda naujų pavasariinių ženklų, kurie ir sudaro jo eilėraščių vaizdinį arsenalą à la:

Matau: į Lietuvą pavasaris atėjo.

Jau paskutinės sniego lėkštės tirpsta.

Miške medžius kalena kėkštas.

Katytės supa blindų virpstai (49 p.).

Už šituos (ar tikriaus: šitos rūšies) tyros poezijos gabalius be priekaištų gali praleisti tuos eilėraščius, kuriuose tėvynės meilė nėra suradusi naujo pavidalo, kuriuose pasi- taiko net paprastų prozaizmų à la:

Ir patvino vieškeliai

Nematytom voromis...

Lietuva, tu nebijai,

Būdama padori vis (24 p.).

Anuose minėtuose eilėraščiuose F. Kirša savo patrio- tinius pergyvenimus suobjektyvina tėviškės vaizdais. Tai pati gražioji Kiršos poezija. Blankesnė, kur autorius savo per- gyvenimus reiškia tiesiogiai. Šios rūšies eilėraščiuose pasi- taiko ir anų minėtų prozaizmų. Tačiau pastaroji rūšis mums įdomi idėjiniu atžvilgiu. Kai poetas paliečia tremtinio dalią, juodas skausmas prašneka jo pirmosiose strofose. Tačiau eilėraščio pabaigoje blaivosi nuotaika; atsiranda ramybės, stoviškumo ir vilties. To optimizmo šaltinis tai poeto pasau- lėžiūros pobūdis. O Kirša yra vienas iš filosofiškiausių ir inte- lektualiausių mūsų lyrikų. Jo mintyje ir pergyvenime visata ir žmogus yra organiškoje ir dinamiškoje harmonijoje. Paskai- tykim „Kas ta gėlė?“, „Širdies stebuklai“, „Pabudimas“, ir atsiskleis, kiek svetimas Kiršai visatos kaip chaoso suvo- kimas. Iš suvokimo visatos kaip prieštarinių jėgų chaoso, kuris slegia ir skaldo žmogų, paprastai plaukia pasaulėžiūri- nis pesimizmas. Kiršos suvokime viršum kosmo —

viršum kalnų, bedugnių, vandenynų
Pasveikina viena tyli akis.
Ar tai teisėjas paslapties žinyno?
Ar tik išalkusi širdies ugnis? (180 p.).

Ar tai objektyvi Pirmapradė Būtis, ar tai žmogaus išvidinio būtinumo susikurta idėja, deda klaustukus poetas. Bet ne tai svarbu: svarbu, kad poeto širdis tos Būties, Paslapties (kitur tiesiog figūruoja Dievo vardas) reikalauja, ir ji sklendi viršum visatos kaip veiksminga visa ko priežastis ir gerumo bei kūrybos pradas. Jos idėja spindi žmoguje, kaip esminė jo širdies, sielos dalis. Spindi žmoguje, Kiršos pasakymu, amžinumas. Jis gali būti apneštas dulkėm, gali kaitriau spindėti, bet jis niekad os neišblėsta. Žmogaus kelias ir yra nuolatinė dinamika tarp kalnų ir bedugnių metaforiškai paties poeto žodžiais sakant. Nors kažin kokis išorinis skurdas, bet jis nepalaužia žmogaus, kada pastarasis išorines gyvenimo sąlygas telaiko praeinamu reiškiniu, o esminiu — amžinumą. Šitaip įkainojant būties vertybes, kyla stoiško pasitenkinimo ir ramybės, savo išvidinę vertę jaučiant: „Mes esam amžinumo vaisiai“. Dėl to poetas ir skelbia:

Atrodo, niekas jau nebeprikels gyventi,
Alsuoti kvėpiančiu iš savo žemės oru, —
Kaip juodos darbo dienos, dings naktin ir šventės,
Ir pragaro dainom švaistysis meteorai.

O, ne! Mes neparduosim nei širdies, nei veido,
Nei žemės dulkės, kur tėvai per amžių tvėrė:
Mes esam uolos, kur aštriausios bangos dūžta,
Rūsčioj kančioj dvasia nemirštamoji žėri (98 p.).

Filosofiniai nusiteikimai idealistiniai, platoniniai yra F. Kiršos optimizmo pagrindas. Jais Kirša yra labai giminiškas Jurgio Baltrušaičio poezijai.

Kirša savo poetinę misiją kontrastuoja su poetine misija Brazdžionio, kuris šaukė tautą pranašišku tonu. Kirša sau mato kitą poeto kelią:

Aš nešaukiu tautos į kelią
Aš tautai duodu dovanų,
Kad būt lengviau jai nešt kryželį
Svečiuos tarp svetimų kalnų (51 p.).

Pačioje kūrybos ekstazėje, kai „amžini regėjimai nubunda“, poetas jaučiasi aukotojas:

su tėvų šešėliais
Praamžių Dievui kloju žemės vaisių,
Aistringai atnašauju minių gėlą (183 p.).

Kai kūrybos ekstazė baigias:

... Kai diemon sugrįžtu,
Rūkai ir dulkės ant akių užkrenta,
Pakelt galvos iš minių nesiryžtu,
Širdy slepiu, kas amžina ir šventa (154 p.).

Tačiau ir šitaip pergyvendamas savo pašaukimą, Kirša vis dėlto negali išvengti sprendėjo, vertintojo, gal kai kada net pranašautojo vaidmens. Tarp šitos rūšies eilėraščių sustoji prie „Aš sveikinu Europą“. Čia Kirša tikrai kitas nei anose idilėse. Čia jis kitoks nei istoriosofas, svarstąs iš tolumos Europos didybę ir jos žlugimą. Kitoks nei pranašas, kuris su didžia rūstybe plaka nuodėmes. Kiršos pergyvenimas čia tai pergyvenimas didžiai mylėjusio, meilei visa save paaukojusio, kuris betgi pasijuto apgautas. Subtiliu vaizdu skelbia pasididžiavimą buvusios Europos išmintim, bet jau brutaliais didingais vaizdais demaskuoja Europos, jį apvylusios, dvasinę mirtį:

O tu pūsta didybe! Badas ir griuvėsiai

Be žmogiškų, be dieviškų minties ženklų!
Tu šliūžams, vabalams paminklų prikilojai
Šventovėse, alėjose, — net žengt klaiku.

Ir poeto santykis su demaskuota Europa, kurios
sunykimu kirminas yra mintis, klaidinga idėja, davusi pradžią
klaidingom doktrinom:

Prakeikiau tavo ysčių gemalus su izmais
Kaip nuodus, piktą vėžį ar muses ce-ce;
Prakeikiau tavo kultą: kraują ir žudynes:
Ir G.P.U., ir Gestapo, galop K.Z-et.

Sutrupinta Europa! Prie išminčių karstų,
Kur Dievas kalba mums ir spindi išmintis,
Saldžiai grožėjaisi heteromis ir faunais,
Užmiršus, kad yra Didžioji Paslaptis.

Europa, sveikinu tave su kraujo upėm,
Su Kaulų kalnais, — proto išdavos ranka!
Tik šliūžai tau suklups, tik pakalikai džiūgaus,
Bet pranašai nenusilenks tau niekada! (84 p.).

Iškilingas, patetiškas F. Kirša čionai. Bet toks čia ir
turi būti jis, tas antrasis Kirša, atėjęs lyg iš *Pelenų*. *Pele-*
nuose buvo dvejopas Kirša: kuris plaka lietuviškojo gyve-
nimo pabaltintus grabus; kuris meldžiasi lietuviškojo
gyvenimo idealui. Ir abudu sudarė darnią neatjungiamą
vienumą ir idėjinį ir kompoziciniį atžvilgiu. „Aš sveikinu
Europą“ toks pat Kirša, tik su žymia pirmojo persvara.
Tačiau jo smūgiai čia tebėra stiprūs, efektingi. Ne visur toks
pajėgus Kirša išsilaiko kituose šios rūšies eilėraščiuose
(„Vokiečių karo fabrike“, „Kryžiuočiams“). Per daug jau šis
gyvenimas įsirėžė į poeto asmeninį gyvenimą; jis nespėjo
nusikratyti gyvenimiško pergyvenimo ir paversti jį poetiniu

pergyvenimu. Dėl to čia randi tokių prozaizmų, kaip ir aukščiau minėtame patriotiniame cikle.

Jūs trupinat ir darote kartu
Armotas, šovinius, raktus...
Visokį plieną ir visokį šlamštą
Į karo snukį kemšat (104 p.).

Arba kryžiuočiams:

Karaliai mūsų, mūsų karalaičiai
Poetų skoniu siausdavo kaimus.
O jūs kaip briedžius naikinote mus, —
Istorija jūsiškė negraži (111 p.).

Čia turime jau ne tik prozaizmą, bet ir pavyzdį, kad dažnokai autorius paaukvoja bendrinės kalbos kirtį vardan ritmo.

Kai analitinės pastabas dėl pačios knygos baigi, tai sintetinėj išvadoj peršas mintis teigti, kad šitame didžiuliame rinkinyje turim sutrauktus visus pagrindinius Kiršos kūrybos bruožus — ir tuos, kurie reiškėsi gryniosios lyrikos rinkiniais, ir tuos, kurie buvo prašnekę *Pelenais*. Čia Kirša su pačiais gražiausiais literatūriniais žybčiojimais, bet ir su neišbaigtu formaliniu susidorojimu. Čia tas pats Kirša, kuriame persveria filosofinis gilumas, pasaulėvaizdžio harmonija prieš formą, kurioj neišbaigimai disonansu nuskamba. Filosofiniu atžvilgiu čia Kirša jau susiradęs tai, ko jis buvo ieškojęs ankstesniuose rinkiniuose.

Su dėkingumu priimant Kiršos rinkinį kaip poeto „dovaną“ tautai, „kad būt lengviau jai nešt kryželį“, su nuoširdumu linkėtume ir poetui, kad jo „krivulė“ ir toliau žydėtų, kad „žvaigždžių, mirgančių per dūmus, takus ir šilumą“ tebejustų visa kūrybine prigimtimi.

Kiršos rinkinį yra gausiai papuošęs dailininkas Petravičius linoleumo raižiniais. Galbūt skonio reikalas tie piešiniai. Tokie kaip „Dailininko portretas“, ar „Langas į sodą“, ar

„Sprendimo valanda“ man jie nepatinka. Bet su pasitenkinimu norėtųs pažymėti Petravičiaus pasinešimą iš plėmų kompozicijos — į žmogiškųjų linijų ir nuotaikos vaizdavimą à la „Motinos rūpestis“.

Faustas Kirša *Tolumos*. Eilėraščiai. Išleido „Mūsų Kelias“. 189 psl. iliustruota Viktoro Petravičiaus lino raižiniais.

VINCAS MYKOLAITIS